

Paulina Gieroń, Sandra Wilczek

Wykorzystanie materiału rozwojowego Marii Montessori do tworzenia stymulującej przestrzeni edukacyjnej w przedszkolu

Niniejszy artykuł stanowi prezentację praktycznych rozwiązań wykorzystania materiału rozwojowego Marii Montessori do tworzenia stymulującej przestrzeni edukacyjnej w przedszkolu. Naszym celem było dokonanie w nim opisu recepcji jednego tylko wymiaru koncepcji M. Montessori – organizacji stymulującej przestrzeni – z uwzględnieniem aktualnych uwarunkowań kulturowych i społecznych na przykładzie przedszkola Uniwersytetu Łódzkiego.

W ostatnim czasie coraz częściej w różnorodnych publikacjach z dziedziny pedagogiki, politologii, filozofii, socjologii stosuje się termin „przestrzeń edukacyjna”. Przestrzeń edukacyjną wyznaczają: dorobek nauk pedagogicznych, realizowana koncepcja systemu oświatowego, motywy oraz rzeczywiste możliwości dorosłych odnośnie do wychowania i kształcenia dzieci, status społeczny i kwalifikacje nauczycieli oraz warunki, w jakich wychowują i uczą przedszkolaków i studentów (Dudel, Głoskowska-Sołdatow, 2009). W najszerszym znaczeniu przestrzeń edukacyjna to przestrzeń, w której dokonują się procesy edukacyjne (Suriņa, 2012, s. 14).

J. Kruk przyjmuje, że środowisko uczenia się nie stanowi jedynie zaplecza dydaktycznego dla nauczycieli, ale przede wszystkim służy uczniowi poprzez prowokowanie i inspirowanie do działań badawczych. Nauczyciel przestaje więc być głównym źródłem wiedzy, a staje się przewodnikiem, który służy swoim doświadczeniem w dokonywaniu wyborów (Kruk, 2009, s. 494). Jakość warunków edukacyjnych determinuje zatem właściwe przygotowanie nauczyciela wczesnej edukacji i zagospodarowanie przestrzeni dydaktycznej.

Zdaniem J. Nowak szkoła nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb, ale może stworzyć przestrzeń możliwości, zadbać o inspirowające środowisko edukacyjne,

które będzie polem trenowania umiejętności, kreatywności, współpracy, uczenia się i poznawania samego siebie (Nowak, 2015, s. 70).

W obliczu ogromnego tempa przemian cywilizacyjnych, kulturowych i technologicznych oczekuje się od instytucji edukacyjnych tworzenia warunków do samodzielnego poszukiwania informacji, nadawania znaczeń, konstruowania osobistych struktur poznawczych. Od tego, jakie warunki stworzymy dziecku do budowania wiedzy i umiejętności, zależeć będzie poziom jego kompetencji, dzięki którym będzie mógł poznać złożoność świata oraz aktywnie w nim uczestniczyć. Pojawia się jednak pytanie, czy obecna szkoła/przedszkole potrafi stworzyć warunki do kształtowania umysłów przyszłości. Szkoła tradycyjna, jako instytucja nauczająca, nie jest w stanie sprostać wyzwaniom, jakie niesie za sobą współczesność, a tym bardziej przyszłość (Nowak, 2014, s. 76–87).

Rozważania o nowoczesnym środowisku edukacyjnym koncentrują się na przełamaniu barier fizycznych w postaci architektury budynków szkolnych z ławkami ustawionymi w rzędzie, biurkiem dla nauczyciela, a także mentalnych, tkwiących w osobach, które odpowiadają za proces kształcenia. Podkreśla się konieczność dokonania zmian z dyrektywnego zarządzania aktywnością wychowanka na tworzenie w klasie atmosfery zaufania, odpowiedzialności i partnerstwa. Zdaniem R. Meighana – uznanego socjologa edukacji – „w nowym systemie nauczania to uczenie się, a nie nauczanie jest w centrum uwagi. Każda osoba jest jednocześnie uczącym się i źródłem, od którego uczą się inni” (Meighan, 2005, s. 82). Takie podejście wynika bezpośrednio z przesunięcia priorytetów: od idei transmisji kulturowej, która skupiała się na organizowaniu edukacji wokół treści, w stronę podejścia konstruktywistycznego, opartego na kształtowaniu kompetencji (Nowak, 2014, s. 83). Stwarzanie dzieciom pola do doświadczeń i nabywania nowych kompetencji wymaga odpowiednio przygotowanego otoczenia. Mamy tu na myśli takie „środowisko uczące”, które samo prowokuje dzieci do działania i zawiera w sobie potencjał zdolny doprowadzić do zachowań sprzyjających rozwojowi.

Przykładem stymulującej i ciekawej przestrzeni edukacyjnej jest otoczenie zaaranżowane według metody M. Montessori. Na przełomie XX i XXI wieku zaobserwowano renesans jej koncepcji pedagogicznej. Współcześnie podkreśla się, że wybiegała ona daleko w przyszłość, proponując szeroką wizję myślenia człowieka o przyrodzie, kulturze, cywilizacji i wszechświecie (Kucha, 2004, s. 324–327). Obecnie żłobki, przedszkola, szkoły podstawowe, a nawet gimnazja prowadzone są tym systemem pedagogicznym w wielu państwach na całym świecie. Polskie placówki współpracują z zagranicznymi ośrodkami montessoriańskimi, które kształcą polskich pedagogów oraz pomagają w wyposażeniu przedszkoli i szkół w materiały rozwojowe według jej koncepcji. Montessori wyznaczyła określone zasady, które muszą być przestrzegane, ale też nie ograniczają możliwości adaptacji i dalszego rozwoju samej metody.

Zdaniem M. Montessori istotnym elementem otoczenia edukacyjnego jest zestaw pomocy dydaktycznych, zwany „montessoriańskim materiałem rozwojowym”, któremu poświęcony jest niniejszy artykuł. Materiał rozwojowy jest jednym z elementów tzw. „przygotowanego otoczenia” wokół dziecka, łącznikiem zaś pomiędzy dzieckiem a tym materiałem jest nauczyciel. Zgodnie z założeniami teorii M. Montessori, aby zapewnić dziecku wszechstronny rozwój, należy umieścić je w bogatym, odpowiednio zorganizowanym, dostosowanym do właściwości psychicznych środowisku wychowawczym (Czekalska i in., 2009, s. 11).

Właściwie przygotowane otoczenie stanowi między innymi materiał rozwojowy podstawowy i rozszerzający. Powinien on być prosty, funkcjonalny, estetyczny oraz ograniczać się do jednej trudności, a także umożliwiać dziecku samodzielną kontrolę błędów. Każda z montessoriańskich pomocy ma ściśle określony cel oraz przebieg ćwiczeń wykonywanych przez dzieci. Działając z pomocami, w pierwszej kolejności wykonuje się ćwiczenia podstawowe. Po ich opanowaniu dzieci przechodzą do wykonywania ćwiczeń rozszerzających, w których utrwalają zdobyte umiejętności. Dla metody M. Montessori charakterystyczne są trójstopniowe lekcje słowne, służące poznawaniu i utrwalaniu różnych pojęć.

Podstawowe kryteria, jakie powinien spełniać montessoriański materiał rozwojowy, są następujące:

- izolacja trudności – dziecko nie jest w stanie poradzić sobie jednocześnie z wieloma problemami, dlatego materiał rozwojowy pomija to, co mogłoby odwrócić uwagę od właściwych funkcji;
- ograniczenie liczby – wszystkie pomoce rozwojowe występują jako pojedyncze egzemplarze;
- autonomiczny charakter – każda pomoc może występować osobno;
- estetyczna jakość – pomoce M. Montessori łączą w sobie piękno i trwałość;
- kontrola błędów – dziecko uczy się konstruktywnie obchodzić ze swoją rzeczywistością i szukać nowych rozwiązań;
- funkcjonalność – po wyglądzie i sposobie zastosowania pomocy montessoriańskich można bezpośrednio rozpoznać ich dydaktyczne znaczenie;
- nauczanie integracyjne – dziecko, posługując się materiałem, uruchamia wszystkie zmysły, uczy się odkrywać świat polisensorycznie (Nizioł, 2014, s. 91).

Pedagogika M. Montessori daje wiele interesujących rozwiązań aranżacji sali przedszkolnej, tak aby stała się ona atrakcyjną i stymulującą przestrzenią edukacyjną. Najbardziej znane montessoriańskie pomoce dydaktyczne zostały sklasyfikowane w sześciu działach: ćwiczenia praktycznego życia, kształcenie zmysłów, edukacja językowa, edukacja matematyczna, wychowanie dla kultury życia i wychowanie religijne. Materiał rozwojowy z tych kąciaków z powodzeniem wykorzystujemy na co dzień w pracy z dziećmi.

Organizacja w Przedszkolu Uniwersytetu Łódzkiego środowiska edukacyjnego sprzyjającego badaniom

Przykładem placówki, która zorganizowała wokół dzieci otoczenie wychowawcze, które w optymalny sposób zapewnia im rozwój, zachęca do aktywności i rozbudza zainteresowania, jest Przedszkole Uniwersytetu Łódzkiego, działające w Łodzi od 2012 roku.

Praca w tym przedszkolu pozwoliła nam, nauczycielom-praktykom, po pierwsze: zorganizować przestrzeń edukacyjną na podstawie zasady Montessori dla dzieci nowo przybyłych do przedszkola, po drugie: uzyskać cenny materiał badawczy na temat funkcjonowania dzieci w przygotowanym otoczeniu.

Nauczyciele Przedszkola UŁ w codziennej pracy odwołują się do koncepcji pedagogicznej M. Montessori. Uwzględnianie poglądów M. Montessori w procesie wychowania pozwala z powodzeniem realizować cele związane z usamodzielnianiem dzieci w myśleniu i działaniu, stwarzaniu przestrzeni zarówno do pracy indywidualnej, jak i zespołowej. Obserwuje się, że dzisiaj dzieci inaczej chłoną świat niż dawniej, więcej wymagają, a ich rozwój następuje bardzo szybko. Aby sprostać tym oczekiwaniom, nauczyciele przedszkola, w myśl przyjętej koncepcji, dbają, by otoczenie edukacyjne zachęcało wychowanków do podejmowania różnorodnej aktywności, zaspokajało podstawowe potrzeby, w tym możliwość samorealizacji.

W Przedszkolu UŁ funkcjonują trzy zróżnicowane wiekowo grupy dziecięce, przeznaczone dla dzieci od 3. do 6. roku życia. Współdziałanie ze sobą dzieci w różnym wieku umożliwia wzajemne uczenie się od siebie, rozwijanie niezależności od dorosłych, samodzielności oraz empatii. Starsze dzieci pomagają młodszym w takich czynnościach, jak np. ubieranie się, rozbieranie, spożywanie posiłków, korzystanie z toalety, a młodsze uczą się poprzez naśladowanie.

Praca opiekuńczo-wychowawcza i dydaktyczna z dziećmi prowadzona jest według podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz wybranych przez nauczycieli programów wychowania przedszkolnego: „Dobry start przedszkolaka” i „Odkryjmy Montessori raz jeszcze...”.

W pracy pedagogicznej uwzględnia się trzy aspekty: personalny, strategiczny i materialny. Aspekt personalny przedszkola tworzą dzieci, ich rodziny, nauczyciele i inni pracownicy przedszkola oraz osoby prowadzące w przedszkolu zajęcia dodatkowe. Aspekt strategiczny stanowią zasady i normy obowiązujące w placówce, plan pracy przedszkola, program wychowania przedszkolnego, harmonogram dnia, obowiązki dzieci i dorosłych, normy i zasady, atmosfera. Aspekt materialny to budynek i jego wyposażenie, ogródek i plac zabaw, materiał rozwojowy Montessori, inne pomoce, zabawki i sprzęt dydaktyczny.

Otoczenie w Przedszkolu UŁ jest zorganizowane w taki sposób, aby stymulowało kontakty interpersonalne i dawało dzieciom swobodę i wolność w wyborze aktywności. Pomieszczenia są przestronne i otwarte, estetyczna i kolorowa przestrzeń zaprasza dzieci do zabawy, nauki oraz pracy. Sale wyposażone są w różnorodny materiał rozwojowy; tradycyjnych zabawek, takich jak np. misie, samochody, lalki, jest niewiele. Przestrzeń jest tak zaaranżowana, aby każde dziecko mogło samodzielnie korzystać ze wszystkich materiałów rozwojowych. Są one ułożone na niskich półkach, w zasięgu wzroku i rąk dziecka, by miało do nich swobodny dostęp.

Każda pomoc ma swoje stałe miejsce na półce, występuje w pojedynczym egzemplarzu, uwzględnia zasadę stopniowania trudności i pozwala dziecku na samodzielne dokonanie oceny, czy dana praca została wykonana prawidłowo, w którym miejscu wystąpił błąd i jak go naprawić. Pomoce są rozwojowe, pomysłowe, bezpieczne oraz trwałe. Można je wielostronnie wykorzystywać, nie ograniczając ani dziecka, ani nauczyciela.

Głównym zadaniem nauczycieli, zgodnie z koncepcją pedagogiczną Montessori, jest obserwacja każdego dziecka i dostosowanie działalności edukacyjnej do poziomu jego rozwoju, możliwości, potrzeb i zainteresowań. Rola nauczycieli ogranicza się do podążania za dzieckiem, mądrego przebywania przy nim, opierającego się na wspieraniu, a nie wyręczaniu. M. Montessori podkreślała, iż „dziecku trzeba pomóc tam, gdzie zaistnieje taka potrzeba. Nadmiar pomocy przeszkadza dziecku” (Steenberg, 2003, s. 35). Zadaniem wychowawcy jest więc wspieranie rozwoju dziecka oraz tworzenie wokół niego atmosfery bezpieczeństwa i akceptacji.

Salę przedszkolną w Przedszkolu UŁ zaaranżowano według wytycznych systemu Montessori, dzieląc je na poszczególne działy (kąciki): (1) ćwiczenia praktycznego życia; (2) kształcenie zmysłów; (3) edukacja językowa; (4) edukacja matematyczna; (5) wychowanie dla kultury życia; (6) wychowanie religijne.

Ćwiczenia praktycznego życia

Materiał zgromadzony w tym kąciку służy wyrabianiu koordynacji ruchowej, doskonaleniu małej motoryki i orientacji w przestrzeni, wspieraniu dziecka w nauce samodzielności i niezależności, rozwijaniu płynności ruchów ręki, a także doskonaleniu chwytu pęsetkowego. Dzieci poprzez ćwiczenia z tym materiałem zdobywają nowe umiejętności, jednocześnie zaś mogą doskonalić już zdobyte. Warto podkreślić, że te ćwiczenia są dostosowane do wieku dzieci, a używany materiał rozwojowy jest dopasowany do nich rozmiarem.

Poprzez ćwiczenia z materiałem rozwojowym zgromadzonym w tym dziale dzieci uczą się segregowania (według różnych cech) guzików, kamyków, szklanych kulek, czyszczenia metalu oraz dopasowują zakrętki do różnych pojemników czy też nakrętki do śrub. W kąciку tym znajdują się również chusty do składania,

kłódki, do których należy dobrać kluczyki, kolorowe korale do nawlekania według własnej inwencji oraz według podanego kodu, buciki do zawiązywania oraz materiał do układania mandali.

Zdjęcie 1. Kącik „ćwiczeń praktycznego życia” w Przedszkolu Uł

Źródło: zbiór własny.

Przykładem pomocy do ćwiczeń praktycznego życia są drewniane ramki, dzięki którym dzieci uczą się zapinać guziki, suwaki, sprzączki, przewlekać oraz wiązać kokardy. Za pomocą ćwiczeń, np. z ramką do nauki zapinania suwaków, dziecko nabywa umiejętności, które następnie wykorzystuje do samodzielnego zapinania kurtki.

Zdjęcie 2. Ramki do nauki wiązania kokard, zapinania guzików, zapinania suwaków

Źródło: zbiór własny.

Poprzez ćwiczenia praktycznego dnia dzieci rozbudzają ciekawość poznawczą i biorą udział w zabawach badawczych. Porównują pojemność i wysokość naczyń, barwią wodę, przesypują do różnych naczyń piasek, ryż, kaszę, doskonałą umiejętność przelewania i barwienia wody. Gdy dzieciom podczas pracy rozsypie się kasza czy ryż albo rozleje woda, zachęcane są do posprzątania. Służą do tego niewielkie zmiotki, szufelki oraz ściereczki.

Poprzez dokonywanie różnego rodzaju doświadczeń i eksperymentów („co przyciąga, a co odpycha magnes”, „co tonie, a co pływa na powierzchni wody”, „co w wodzie rozpuszcza się, a co nie”) dziecko samo dochodzi do wniosków, weryfikuje swoje hipotezy i zdobywa informacje poprzez działanie.

Istotę ćwiczeń praktycznego dnia dobrze ilustruje myśl M. Montessori: „Pomóż mi, żebym mógł zrobić to sam”. Praca z opisanym tu materiałem, w sposób jasny i konkretny, pokazuje rezultaty podejmowanych przez dzieci działań. Należy tutaj nadmienić, że w osiągnięciu samodzielności przez dzieci pomagamy im, a nie wyręczamy.

Kształcenie zmysłów

Zdaniem M. Montessori rozwijanie zmysłów dziecka powinno zajmować naczelne miejsce. W Przedszkolu UŁ pomoce z zakresu kształcenia zmysłów obejmują materiał o zróżnicowanym stopniu trudności. Dział ten zawiera pomoce kształtujące:

- zmysł wzroku: ćwiczenia związane z kształtami, wielkościami, grubością, objętością, proporcjami, kierunkami, odległościami, orientacją w przestrzeni;
- zmysł słuchu: rozpoznawanie dźwięków, różnicowanie ich nasilenia i wysokości;
- zmysł dotyku: różnicowanie temperatury, kształtów, wielkości, ciężaru, faktury;
- zmysł smaku: rozróżnianie smaków (słodkiego, słonego, gorzkiego i kwaśnego);
- zmysł węchu: rozróżnianie zapachów.

Wprowadzeniu dziecka w świat wymiarów służą ćwiczenia z różową wieżą. Jest to zestaw dziesięciu różowych sześciątów, z których największy ma podstawę długości 10 cm, najmniejszy 1 cm. Cel ćwiczeń to zapoznanie dzieci z pojęciami „duży – mały” oraz wszystkich możliwych odmian („mały – mniejszy – najmniejszy”; „duży – większy – największy”).

Inną znaną montessoriańską pomocą są brązowe schody służące wprowadzeniu pojęć „gruby – cienki”. Składa się ona z dziesięciu prostopadłościanów o równej długości, a zmieniającej się grubości (od 1 cm² do 10 cm²). Podczas działań dzieci mogą łączyć ze sobą różową wieżę i brązowe schody w różnych konfiguracjach.

Zdjęcie 3. Kącik „kształcenia zmysłów” w Przedszkolu Uł

Źródło: zbiór własny.

Zdjęcie 4. Ćwiczenie z wykorzystaniem brązowych schodów i różowej wieży

Źródło: zbiór własny.

Wprowadzeniu dzieci w świat wymiarów w pedagogice Montessori służą również drewniane cylindry do osadzania oraz kolorowe walce. Za pomocą tego materiału rozwojowego dzieci poznają takie pojęcia, jak: „mały – duży”, „gruby – cienki”,

„szeroki – wąski”, „głęboki – płytki”, „wysoki – niski”. Dzieci mogą łączyć ze sobą cylindry i walce w różnych konfiguracjach, klasyfikować je według określonej cechy, np. dobierać w pary, łączyć w zbiory.

Materiał wprowadzający w świat figur i brył stanowią z kolei trójkąty konstrukcyjne oraz komoda geometryczna. Komoda geometryczna obejmuje ramkę do ćwiczeń wprowadzających z figurami o różnej wielkości: kołem, kwadratem i trójkątem oraz karty z obrysami figur geometrycznych. Dzieci, ćwicząc z tą pomocą, dopasowują figurę do otworu w ramce, obrysowują te figury, uczą się rozróżniać i je nazywać.

Zdjęcie 5. Ćwiczenie z komodą geometryczną

Źródło: zbiór własny.

Pomocą dydaktyczną, na którą warto zwrócić uwagę, są bryły geometryczne. Pozwalają one na poznanie i utrwalenie nazw brył i zrozumienie określeń: „toczy się, obraca się, przewraca się”. Materiałem przeznaczonym do rozwijania zmysłu wzroku są barwne tabliczki. Na tę pomoc składają się trzy zestawy: barwy podstawowe; barwy pochodne; odcienie barw podstawowych i pochodnych.

Dzięki działaniom z tą pomocą dzieci rozpoznają i odnajdują barwy w środowisku, a także dobierają płytki w pary. Ponadto układają płytki według stopnia nasycenia barwy – od najjaśniejszej do najciemniejszej i odwrotnie.

Przykładem pomocy służącej uwrażliwianiu zmysłu słuchu są puszkiszmerowe, rozwijające wrażliwość i pamięć słuchową. Pomocne są dzieciom przy nauce posługiwania się pojęciami: „cicho – głośno”, „cichy – cichszy – najcichszy”, „głośny – głośniejszy – najgłośniejszy”, „cichszy niż...”, „głośniejszy niż...”).

Klasycznym materiałem przeznaczonym do kształcenia wrażeń dotykowych są tabliczki dotykowe szorstkie i gładkie. Mają one na celu ćwiczenie wrażliwości na różne powierzchnie, a także służą nauce pojęć „gładki – szorstki”.

Zdjęcie 6. Barwne tabliczki

Źródło: zbiór własny.

Rozwijaniu zmysłu smaku służą puszkki smakowe. Próbowując różnych roztworów, np. cukru, soli, kwasu cytrynowego, grejpfruta, dzieci odkrywają pojęcia: „słodki”, „słony”, „kwaśny”, „gorzki”. Ponadto ćwiczą dobieranie smaków w pary, a także dopasowywanie obrazków i podpisów z artykułami o różnym smaku do odpowiedniej puszkki. Nauczyciele w Przedszkolu UŁ stosują również zabawy z wykorzystaniem owoców i warzyw. Zadaniem dzieci jest rozpoznanie owoców i warzyw po smaku, nazwanie ich i określanie ich smaku.

Okazją do ćwiczeń i kształtowania zmysłu węchu są w systemie M. Montessori puszkki zapachowe. Jest to zestaw pojemników wypełnionych substancjami o charakterystycznym zapachu, takimi jak kakao, mięta, cytryna, kawa, cynamon. Dzieci rozpoznają i nazywają te zapachy; jeżeli natrafiają na pojemniki z identycznym zapachem, to łączą je w pary.

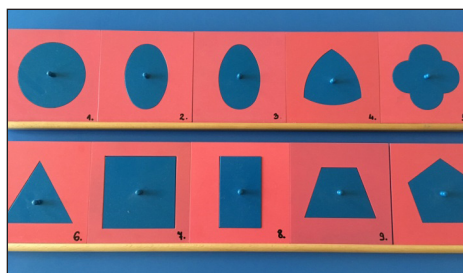
Materiał rozwojowy zgromadzony w dziale kształcenia zmysłów prowadzi do rozwoju wrażliwości wymienionych wyżej zmysłów, angażuje do działania, odpowiada zainteresowaniom dzieci oraz pobudza ich samodzielność.

Edukacja językowa

Materiał rozwojowy z zakresu edukacji językowej pozwala dostosować tempo i rodzaj pracy do możliwości dzieci. Praca z pomocami z tego działu służy rozwojowi i doskonaleniu motoryki, lateralizacji, orientacji przestrzennej, koordynowania ruchów ręki i oka, analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej. Ponadto doskonali u dzieci znajomość liter oraz rozwijają umiejętność czytania i pisanie. Dzieci mają dostęp do książek zgromadzonych w bibliotekach w każdej sali, co jest okazją do samodzielnego czytania.

Organizowaniu działań umożliwiających wprowadzenie dziecka w świat pisma, przygotowaniu ręki do pisania (ćwiczenia chwytu pęsetkowego) służą ćwiczenia z metalowymi ramkami. Stanowią one zbiór dziesięciu różnych figur (kwadrat, trójkąt, elipsa, prostokąt, owal, trapez, pięciokąt, trójkąt sferyczny, rozeta i koło) wyciętych w płaszczyźnie o polu prostokąta. Dzieci obrysowują wnętrza ramki oraz figury, zakreślają jej powierzchnię, wykonując tym samym ćwiczenia przygotowujące rękę do pisania.

Zdjęcie 7. Materiał rozwojowy z edukacji językowej – „metalowe ramki”

Źródło: zbiór własny.

Dzieci poznają kształt liter za pomocą szorstkiego alfabetu. Utrwalenie znaku graficznego litery przeprowadza się za pomocą trójstopniowej lekcji słownej. Poznawanie liter odbywa się wielozmysłowo, np. poprzez ćwiczenia w rysowaniu liter na plecach kolegi/koleżanki, kreślenie liter na tacach z piaskiem oraz tworzenie książeczki z wykorzystaniem liter wielkich i małych. Obserwujemy, że dzieci bardzo chętnie wykonują ćwiczenia z zamkniętymi oczami. Traktują to jako „wyzwanie”.

Stwarzaniu warunków do nauki czytania służy ruchomy alfabet, stymulujący jednocześnie zmysł dotyku i wzroku. Dzięki ćwiczeniom z tą pomocą dzieci zaczynają samodzielnie tworzyć wyrazy. Początkowo uczą się układać krótkie wyrazy (trzy-, czterowyrazowe), np. „oko”, „dom”, „mama”, „tata”. Następnie układają zdania proste, a na końcu zdania złożone. Ważne jest, aby przed wprowadzeniem tego materiału nauczyciel upewnił się, że dziecko poznało większość dźwięków fonetycznych (spółgłoski i samogłoski).

Edukacja matematyczna

Różnorodny montessoriański materiał rozwojowy i inne pomoce dydaktyczne zgromadzone w tym dziale umożliwiają dzieciom z Przedszkola UŁ: porównywanie, klasyfikowanie, poznanie cyfr, figur geometrycznych, naukę liczenia oraz dokonywania operacji matematycznych.

Zdjęcie 8. Kącik „edukacji matematycznej” w Przedszkolu UŁ

Źródło: zbiór własny.

Wprowadzeniu w świat liczb od 0 do 10 służą czerwono-niebieskie sztangli. Pomoc ta składa się z dziesięciu drewnianych belek, najkrótsza ma długość 10 cm, najdłuższa 1 m.

Szorstkie cyfry stanowią pomoc, dzięki której dziecko poznaje cyfry od 0 do 9, kojarzy nazwy z symbolami cyfr oraz wstępnie przygotowuje się do ich pisania. W ramach ćwiczeń rozszerzających nauczyciele w Przedszkolu UŁ proponują dzieciom pisanie cyfr na piasku, kalkowanie oraz tworzenie książeczek.

Zdjęcia 9 i 10. Ćwiczenia z szorstkimi cyframi

Źródło: zbiór własny.

Do poznania i utrwalenia zbioru cyfr od 0 do 9 służą również wrzeciona matematyczne. Pomoc ta składa się z dwóch drewnianych pudełek podzielonych na dziesięć przegródek, oznaczonych cyframi od 0 do 9. Zadaniem dziecka jest przyporządkowanie konkretnego (wrzeciona) do symbolu cyfry. Pomoc ta służy również wprowadzeniu cyfry 0. Kolejną pomocą wartą przedstawienia są czerwone kółeczka i cyfry. Ten zestaw 55 czerwonych kółeczek i liczb od 0 do 10 kształtuje u dzieci pojęcia „liczba parzysta” i „liczba nieparzysta”. Naukę liczenia od 1 do 10 wspomagają także kolorowe perełki, natomiast wprowadzeniu w układ dziesiętny służą w systemie Montessori złote perły. Zestaw składa się z 45 perełek stanowiących jedności, 45 dziesiątek, 45 kwadratów symbolizujących setki oraz jednego sześciannu, który ma wartość tysiąca. Dzięki ćwiczeniom z tą pomocą dziecko wie, że 10 jednostek to jedna dziesiątka, 10 dziesiątek to jedna setka, a 10 setek to jeden tysiąc.

Dzieci w Przedszkolu UŁ są przygotowywane do rozumienia pojęć matematycznych, dodają, odejmują, poznają zapis liczb powyżej tysiąca. Obserwuje się, że dzieci chętnie pracują z wymienionym wyżej materiałem, z przyjemnością wykonują zadania trudniejsze.

Wychowanie dla kultury życia

W tym dziale edukacyjnym znajduje się materiał rozwojowy, w skład którego wchodzi przedmioty powiązane ze światem roślinnym i zwierzęcym. Ponadto dzięki temu kącikowi dzieci poznają zagadnienia z historii, astronomii, anatomii, ekologii, geografii oraz natrafiają na koszyki wypełnione materiałem przyrodniczym (m.in. szyszki, kasztany, orzechy, kamienie, muszle, ziarna zbóż). Odkrywają, jakie bogactwa znajdują się w naturze, a także w kulturze, którą wytworzyli ludzie. Działania, które dzieci wykonują codziennie, mają na celu nauczanie szacunku do otaczającego świata roślin i zwierząt, a ponadto pozwalają dostrzec współzależność człowieka z przyrodą. Korzystając z pomocy dydaktycznych zgromadzonych w tym dziale, dzieci poznają wartości kultury regionalnej oraz wzmacniają poczucie przynależności i tożsamości narodowej.

W Przedszkolu UŁ oprócz materiału podstawowego dział ten wyposażony jest w materiał rozszerzający wykonany przez nauczycieli. Pozwala on dzieciom utrwalic zdobytą już wiedzę oraz poznawać nowe informacje.

Cenną pomocą z tego działu jest opracowana przez samą M. Montessori Wstęga Czasu (o długości 45 m) ukazująca historię powstania i życia na Ziemi. Celem wykorzystania tej pomocy jest uświadomienie dziecku istoty wpływu czasu, zmian zachodzących w dziejach Ziemi oraz zapoznanie z nazwami poszczególnych er i okresów historii ziemskiego globu.

Zdjęcie 11. Kącik „wychowania dla kultury życia” w Przedszkolu UŁ

Źródło: zbiór własny.

Zdobywaniu pierwszych doświadczeń geograficznych służą ćwiczenia z globusami. Na pierwszym z nich kontynenty wykonane są z papieru ściernego; dzięki niemu dzieci zaznajamiają się z aktualnym podziałem na lądy i morza. Drugi globus przedstawia kontynenty w różnych barwach, co pozwala na utrwalenie ich kształtu i nazw. Jako element ćwiczeń dodatkowych do użycia globusa z barwnymi kontynentami wykorzystuje się tabliczki barwne. Ćwiczenie polega na dopasowaniu koloru do kontynentu i ułożeniu tabliczek od najciemniejszej do najjaśniejszej.

Istotne jest, że dzieci mają dostęp do konkretów umożliwiających lepsze zrozumienie poznawanych treści, które są abstrakcyjne i trudne dla nich do wyobrażenia. Pomoce w tym dziele stanowią zazwyczaj zdjęcia, sylwety, obrazki, figurki, materiał przyrodniczy, miniaturowe przedmioty służące do manipulowania.

Wychowanie religijne

W przedszkolu UŁ w każdej sali znajduje się specjalnie wydzielone miejsce, tzw. kącik religijny, w którym zgromadzony jest materiał rozwojowy i pomoce dydaktyczne związane z zagadnieniami religijnymi. Jest to miejsce modlitwy, wyciszenia i pracy.

Zdjęcie 12. Kącik „wychowania religijnego” w Przedszkolu Uł

Źródło: zbiór własny.

W dziale wychowania religijnego znajdują się pomoce ułatwiające zrozumienie, przypominanych cyklicznie, zgodnie z kalendarzem liturgicznym, zagadnień dotyczących wiary. Znajduje się tutaj materiał, który jest zaproszeniem do modlitwy i wspólnego odkrywania tajemnic Starego oraz Nowego Testamentu. Działaniu w tym miejscu towarzyszy nastrój skupienia i ciszy. Dzieci mają możliwość poznawania i zgłębiania świata wartości uniwersalnych – dobra, piękna, prawdy i miłości, które są ważne niezależnie od wyznania. Uczą się dostrzegania wartości w postępowaniu swoim i innych ludzi oraz dokonywania właściwych wyborów. Pomoce składające się na kącik wychowania religijnego to przede wszystkim Pismo Święte, krzyż oraz świece.

Podsumowanie

Obserwacje poczynione w trakcie codziennej pracy opiekuńczo-wychowawczej i dydaktycznej potwierdzają, że wykorzystanie materiału rozwojowego M. Montessori sprzyja tworzeniu stymulującej przestrzeni edukacyjnej w przedszkolu. Otoczenie bogate w pomoce montessoriańskie pobudza wewnętrzną motywację i aktywność do samodzielnego zdobywania wiedzy i doskonalenia umiejętności dzieci.

Z naszego doświadczenia wynika, że właściwie przygotowane otoczenie zgodnie z koncepcją M. Montessori rozwija samodzielność i koordynację wzrokowo-ruchową dziecka oraz wspiera polisensoryczne poznanie i doświadczanie świata. Budzi też zainteresowanie rzeczywistością przyrodniczą, społeczno-kulturową i techniczną, a także zapewnia dzieciom poczucie bezpieczeństwa i pełną akcep-

tację. Odpowiednio zaaranżowana przestrzeń edukacyjna sprzyja więc rozwojowi emocjonalnemu, intelektualnemu i społecznemu dzieci, a także służy rozwiązywaniu praktycznych problemów. Ponadto zdobywana za pomocą własnych obserwacji i eksperymentów wiedza dzieci ma charakter doświadczalny.

Jako nauczyciele-praktycy uważamy, że koncepcja Montessori jest odpowiedzią na poszukiwania najlepszej metody pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym. Ukazuje ona bowiem, że dziecka nie trzeba zmuszać do słuchania wykładu prowadzonego przez nauczyciela, nie trzeba również „usadzać” dziecka w ławce, ale wystarczy w odpowiedni sposób zaaranżować jego otoczenie i zaprezentować pomoce tak, by mogło ono odkrywać tajemnice otaczającego je świata.

Zorganizowanie stymulującej przestrzeni edukacyjnej w przedszkolu z pewnością nie jest łatwe, ale śmiało możemy stwierdzić, że daje dużo satysfakcji, a nagrodą jest uśmiech dziecka, które przeżywa sukcesy i cieszy się z osiągniętego wyniku.

Bibliografia

- Czekalska R., Gaj A., Lauba B., Matczak J., Piecusiak A., Sosnowska J. (2009), *Odkryjmy Montessori raz jeszcze...*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Dudel B., Głoskowska-Soldatow M. (2009), *Współczesna przestrzeń edukacyjna uczniów klas młodszych*, <http://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/> (dostęp: 23.04.2017).
- Kopaliński W. (1975), *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Kopaliński W. (2008), *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kruk J. (2009), *Przestrzeń i rzeczy jako środowisko uczenia się*, [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepaska-Pustkowska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, s. 487–504.
- Kucha R. (2004), *Pedagogika Marii Montessori*, [w:] *Pedagogika, podręcznik akademicki*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 324–334.
- Kwieciński Z., Śliwerski B. (2004), *Pedagogika, podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Meighan R. (2005), *Comparing Learning Systems: The Good, the Bad, the Ugly, and the Counterproductive*, Educational Heretics Press, Nottingham.
- Miksza M. (2010), *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Montessori M. (2005), *Domy dziecięce*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Nizioł D. (2014), *Wykorzystanie pomocy dydaktycznych w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym*, [w:] *Poznać, zrozumieć, doświadczyć. Praktyka pedagogiczna w kontekście doświadczeń nauczycieli i studentów wczesnej edukacji*, red. D. Radzikowska, A. Buła, J. Bonar, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 89–102.

- Nowak J. (2014), *Szkoła – nowe przestrzenie edukacyjne*, [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna wobec zmieniających się kontekstów społecznych*, t. 1, red. M. Magda-Adamowicz, I. Korpaczyńska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 76–87.
- Nowak J. (2015), *Środowisko uczące – (nie)doceniony obszar edukacji*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” t. 34, s. 63–75.
- Rościszewska-Woźniak M. (2010), *Dobry start przedszkolaka*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Steenberg U. (2003), *Pedagogika Marii Montessori w przedszkolu*, Wydawnictwo Jedność Herder, Kielce.
- Surina I. (red.), (2012), *Przestrzeń edukacyjna wobec wyzwań i oczekiwań społecznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.